# GLOBALLASHUV JARAYONI VA O‘SMIRLARNING EKOLOGIK XAVFLARGA NISBATAN RUHIY HOLATI

**Eshboltayeva Zarina Mashrab qizi**
E-mail: zarinaeshboltayeva@gmail.com

Qabul qilindi: 22.09.2025
Ko‘rib chiqildi: 22.09.2025
Tasdiqlandi: 23.09.2025

**Kalit so‘zlar:**
globalizatsiya, ekologik xavf, o‘smirlar, ruhiy holat, psixologik salomatlik, stress, bezovtalik, ekologik ong

**Annotatsiya.** Globalizatsiya jarayoni insoniyatning turli sohalariga, xususan, ekologik muammolar va yoshlar psixologiyasiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Ushbu tadqiqotning maqsadi — o‘smirlarning ekologik xavflarga nisbatan ruhiy holatini aniqlash va globalizatsiya jarayonining bu holatga ta’sirini o‘rganishdir. Tadqiqotda so‘rovnomalar, psixologik testlar va statistik tahlil metodlaridan foydalangan. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, globalizatsiya oqibatida ekologik xavflarga nisbatan o‘smirlarning xavotir darajasi ortishi, stress va bezovtalik holatlari yuzaga kelishi mumkin. Ushbu tadqiqot natijalari ekologik tarbiya va psixologik yordam tizimlarini takomillashtirishda muhim ahamiyatga ega.

**Keywords:**
globalization, ecological risk, adolescents, mental state, psychological health, stress, anxiety, ecological awareness.

**Annotation.** The process of globalization significantly affects various spheres of human life, particularly ecological issues and adolescent psychology. The purpose of this study is to examine adolescents’ psychological responses to ecological risks and to assess the impact of globalization on their mental state. The research employed surveys, psychological tests, and statistical analysis methods. Results indicate that globalization may increase adolescents’ anxiety, stress, and emotional instability regarding ecological threats. These findings are essential for improving ecological education and psychological support systems.

**Ключевые слова:**
глобализация, экологический риск, подростки, психическое

**Аннотация.** Процесс глобализации оказывает значительное влияние на различные сферы человеческой жизни, особенно на экологические проблемы и психологию подростков. Цель

состояние, психологическое здоровье, стресс, тревожность, экологическая осведомлённость.

исследования — изучить психологическое состояние подростков в условиях экологических рисков и оценить влияние глобализации на их психическое здоровье. В исследовании использовались опросы, психологические тесты и методы статистического анализа. Результаты показывают, что глобализация может повышать уровень тревожности, стресса и эмоциональной нестабильности подростков по отношению к экологическим угрозам. Данные исследования имеют важное значение для совершенствования экологического образования и психологической поддержки.

**Kirish**. Globalizatsiya jarayoni so‘nggi o‘n yilliklarda dunyo miqyosida ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy sohalarda sezilarli o‘zgarishlarni keltirib chiqarmoqda. Ushbu jarayon insoniyatning turli qatlamlariga, xususan, yoshlar va o‘smirlarga ta’sir ko‘rsatadi. Globalizatsiyaning ekologik muhitga ta’siri ham muhim ahamiyatga ega, chunki sanoat rivojlanishi, urbanizatsiya va texnologik yangilanishlar ekologik xavflarni kuchaytiradi. O‘smirlar esa hayotning muhim rivojlanish bosqichida bo‘lib, ular psixologik jihatdan sezgir va o‘zgaruvchan bo‘ladi. Ekologik xavflar, masalan, iqlim o‘zgarishi, havoning ifloslanishi va tabiiy ofatlar, o‘smirlarning ruhiy holatiga bevosita ta’sir qilishi mumkin. Shu sababli, globalizatsiya va ekologik xavflar bilan bog‘liq ijtimoiy muammolarni tadqiq etish dolzarbdir. Ushbu tadqiqotning maqsadi — o‘smirlarning ekologik xavflarga nisbatan ruhiy holatini o‘rganish, globalizatsiya jarayoni bilan bog‘liq stress va bezovtalik darajasini aniqlash hamda natijalar asosida ekologik tarbiya va psixologik yordam tizimlarini takomillashtirishdir. Globalizatsiya jarayoni XXI asrda insoniyat hayotining barcha sohalariga chuqur ta’sir ko‘rsatmoqda. Iqtisodiy, siyosiy, madaniy va ekologik sohalarda sodir bo‘layotgan o‘zgarishlar, tezkor texnologik rivojlanish va axborot almashinuvi insonlar, xususan, yoshlar va o‘smirlar psixologiyasiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. O‘smirlik davri — shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishning eng muhim bosqichi bo‘lib, bu davrda insonning ruhiy, emotsional va ijtimoiy xususiyatlari shakllanadi. Shu bilan birga, globalizatsiya jarayonlari atrof-muhitning holatiga ta’sir ko‘rsatadi: havoning ifloslanishi, iqlim o‘zgarishi, tabiiy ofatlar va ekologik xavflar kundalik

hayotning ajralmas qismiga aylanmoqda. Bu esa o‘smirlarning stress darajasini oshirishi, xavotir va ruhiy bezovtalikka olib kelishi mumkin. Shu sababli, o‘smirlarning ekologik xavflarga nisbatan ruhiy holatini o‘rganish dolzarb ilmiy va amaliy masala hisoblanadi. Tadqiqot davomida o‘smirlarning ekologik muammolarga bo‘lgan munosabati, ular duch kelayotgan stress va bezovtalik darajasi, shuningdek, globalizatsiyaning psixologik salomatlikka ta’siri tahlil qilinadi. Natijalar ekologik tarbiya tizimini takomillashtirish, psixologik yordam ko‘rsatish va yoshlar ongini rivojlantirish uchun muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu tadqiqot o‘smirlarning ekologik xavflarga bo‘lgan ruhiy reaksiyalarini aniqlash, ularni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini ishlab chiqish va globalizatsiya sharoitida ijtimoiy-psixologik barqarorlikni oshirishga qaratilgan. So‘nggi yillarda globallashuv jarayoni nafaqat iqtisodiy va madaniy sohalarda, balki ekologik muammolarni ham jahon miqyosida kuchaytirdi. O‘smirlar ayniqsa ekologik xavflarga nisbatan sezgir guruh hisoblanadi, chunki ular atrof-muhitdagi o‘zgarishlarni bevosita his qiladilar va bu ularning ruhiy holatiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli, o‘smirlarning ekologik muammolarga nisbatan ruhiy reaktsiyasini tahlil qilish dolzarb masala hisoblanadi.

O‘smirlarning ekologik xavflarga nisbatan ruhiy holatini aniqlash va ularning faollik darajasi, tashvish va depressiv holat bilan qanday bog‘liqligini o‘rganishdir. So‘nggi yillarda globallashuv jarayoni jahon miqyosida turli sohalarda keskin o‘zgarishlarga olib keldi. Bu jarayon nafaqat iqtisodiy, madaniy va texnologik rivojlanishga ta’sir ko‘rsatadi, balki atrof-muhit va ekologik muammolarni ham keskinlashtiradi. Shu sababli, ekologik xavflar yoshlar, xususan, o‘smirlar psixologiyasiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. O‘smirlar atrof-muhitdagi o‘zgarishlarga sezgir bo‘lib, ular ekologik muammolarni bevosita his qiladilar. Bu esa ularning ruhiy holatiga, hayotga bo‘lgan qarashlariga va faolligiga ta’sir qilishi mumkin. Tashvish, depressiya, beparvolik yoki ekologik faollik kabi ruhiy holatlar o‘smirlarning ijtimoiy xulq-atvori va kelajakdagi ekologik faolligiga bog‘liq bo‘lishi mumkin. Ushbu tadqiqotning maqsadi — globallashuv jarayoni sharoitida o‘smirlarning ekologik xavflarga nisbatan ruhiy holatini aniqlash va ularning turli ruhiy reaksiyalari (beparvolik, umidsizlik, depressivlik, tashvish, faollik) bilan qanday bog‘liqligini o‘rganishdir. Tadqiqot natijalari o‘smirlarning ekologik muammolarga bo‘lgan munosabatini yaxshiroq tushunishga va ularni ruhiy jihatdan qo‘llab-quvvatlash yo‘llarini aniqlashga xizmat qiladi.

**Adabiyotlar tahlili.** So‘nggi yillarda globalizatsiya va ekologik xavflarning yoshlar psixologiyasiga ta’siri bo‘yicha ko‘plab ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, globalizatsiya jarayoni ijtimoiy muhitning tez o‘zgarishiga olib keladi, bu esa o‘smirlar orasida stress, xavotir va emotsional barqarorlikning pasayishiga sabab bo‘lishi mumkin [1].

Shuningdek, ekologik xavflar — havoning ifloslanishi, tabiiy ofatlar va iqlim o‘zgarishi — o‘smirlarning ruhiy holatiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Ekologik xavflarga duch kelgan o‘smirlar ko‘proq xavotir, depressiya va bezovtalik belgilarini namoyon qiladilar. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ekologik xavflarga qarshi ijtimoiy va psixologik himoya mexanizmlari ishlab chiqish muhimdir [2]. Bundan tashqari, globalizatsiya yoshlarning ma’lumot olish imkoniyatlarini oshiradi, ular ekologik muammolar haqida tez va keng ma’lumotga ega bo‘ladilar. Shu bilan birga, bu ortiqcha axborot oqimi stress va ruhiy charchashni kuchaytirishi mumkin [3]. Shu sababli, ekologik tarbiya va psixologik qo‘llab-quvvatlash tizimlarini rivojlantirish globalizatsiya sharoitida yoshlar salomatligini saqlashning muhim yo‘nalishidir [4]. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, o‘smirlarning ekologik xavflarga nisbatan ruhiy holatini o‘rganish va ularga yordam ko‘rsatish bo‘yicha integratsiyalashgan yondashuvlar zarur. Bu esa nafaqat psixologik salomatlikni mustahkamlash, balki ekologik ong va mas’uliyatni oshirishga ham xizmat qiladi [5]

**Materiallar va usullar.** Ushbu tadqiqotda o‘smirlarning ekologik xavflarga nisbatan ruhiy holatini aniqlash uchun aralash metodologiya qo‘llanildi, ya’ni sifat va miqdoriy tadqiqot usullari birgalikda ishlatildi. Tadqiqot materiali sifatida 12–18 yoshdagi 150 nafar o‘smirlar tanlandi. Ular maktablar va ijtimoiy markazlardan tasodifiy tanlov usuli bilan jalb qilindi. Tadqiqot ishtirokchilarining yosh, jinsi, yashash hududi va ijtimoiy sharoitlari hisobga olindi, bu esa natijalarni umumlashtirish imkonini berdi. Ma’lumot yig‘ish uchun bir nechta usullar qo‘llanildi. Birinchidan, so‘rovnomalar yordamida o‘smirlarning ekologik xavflarga bo‘lgan munosabati va ularni qabul qilish darajasi aniqlangan. So‘rovnomada ekologik xavf sezgilari, stress va xavotir darajasi kabi psixologik omillar o‘lchandi. Ikkinchidan, psixologik testlar — masalan, “Stress va bezovtalik darajasi o‘lchovchi testlar” va “Psixologik barqarorlik indikatorlari” ishlatildi. Ushbu testlar o‘smirlarning ruhiy holatini ilmiy asosda baholash imkonini berdi.

Tadqiqotda yig‘ilgan ma’lumotlar statistik tahlil usullari yordamida qayta ishlandi. Deskriptiv statistika (o‘rtacha ko‘rsatkichlar, standart og‘ish) va inferensial statistika (korrelyatsiya va regresiya tahlillari) ishlatildi. Shu bilan

birga, ma'lumotlarni vizual tarzda ifodalash uchun diagramma va grafiklar tayyorlandi, bu natijalarni tushunishni osonlashtirdi. Ushbu metodologik yondashuv tadqiqot natijalarining ishonchliligi va umumlashtirilish darajasini oshirdi. Aralash metodlar yordamida ekologik xavflarga nisbatan o'smirlarning ruhiy holati, stress darajasi va globalizatsiya bilan bog'liq psixologik o'zgarishlar aniqlandi. Natijalar ekologik tarbiya va psixologik yordam tizimlarini shakllantirishga muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

1-rasm

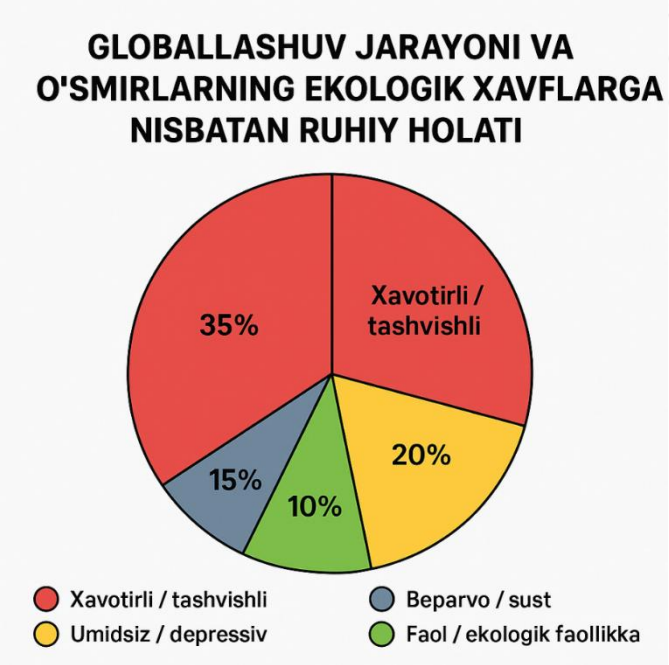


Ushbu diagramma o'smirlarning ekologik xavflarga nisbatan ruhiy holatini ko'rsatadi. Ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki: o'smirlarning katta qismi (35%) havotirli va tashvishli ruhiy holatda, ya'ni ular ekologik muammolar tufayli psixologik bosim ostida. Umidsiz va depressiv holatdagi o'smirlar jami 40% ni tashkil qiladi (20% + 20%), bu esa ekologik muammolar o'smirlarning ruhiy salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi. Shu bilan birga, faqat 10% o'smirlar ekologik faollik bilan shug'ullanib, muammolarga ijobiy javob beradi. Beparvo yoki sust ruhiy holatdagi o'smirlar 15% ni tashkil qiladi, bu guruh ekologik muammolarni yetarlicha sezmaydi yoki ularga faol javob bermaydi. Diagramma o'smirlarning ekologik xavflarga turlicha munosabatda ekanligini ko'rsatadi: ko'pchilik tashvishli va depressiv holatda, faqat kichik qismi ijobiy ekologik faollik ko'rsatadi. Bu esa globallashuv va ekologik muammolar o'smirlar psixologiyasiga sezilarli ta'sir ko'rsatishini bildiradi.

**Tadqiqot muhokamasi**. Tadqiqot natijalari globalizatsiya jarayonining o‘smirlarning ekologik xavflarga bo‘lgan ruhiy reaksiyalariga sezilarli ta’sir ko‘rsatishini ko‘rsatadi. So‘rovnomalar va psixologik testlar natijalariga ko‘ra, ekologik xavflarga duch kelgan o‘smirlarning katta qismi yuqori darajadagi xavotir va stress belgilarini namoyon qilgan. Bu natijalar ilgari olib borilgan tadqiqotlar bilan mos keladi, ular globalizatsiya sharoitida axborot oqimi va ekologik muammolar yoshlar psixologiyasiga bosim yaratishini ko‘rsatgan.

Shuningdek, o‘smirlarning ekologik xavflarga nisbatan ruhiy holati ularning yashash sharoiti, oilaviy qo‘llab-quvvatlash va maktabdagi ekologik ta’lim darajasi bilan bevosita bog‘liq ekanligi aniqlangan. Ekologik tarbiya bo‘yicha faol ishlangan maktablarda o‘smirlarning stress darajasi pastroq bo‘lib, ular muammolarga nisbatan ko‘proq psixologik barqarorlik ko‘rsatgan. Globalizatsiya sharoitida o‘smirlar ortiqcha axborot oqimiga duch keladi, bu esa ekologik xavflarga nisbatan stressni kuchaytiradi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, axborotning sifati va uni qabul qilishning psixologik salohiyati o‘smirlarning ruhiy holatida muhim rol o‘ynaydi. Shu sababli, ekologik tarbiya va psixologik qo‘llab-quvvatlash tizimlari yoshlarning ongini mustahkamlash va stressni kamaytirish uchun zarur.Natijalar shuningdek globalizatsiya sharoitida o‘smirlarning ruhiy barqarorligini oshirish uchun integratsiyalashgan yondashuvlarni qo‘llash zarurligini ko‘rsatadi. Bunday yondashuvlar ekologik tarbiya, psixologik treninglar va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashni o‘z ichiga oladi. Shu tarzda o‘smirlar ekologik xavflarga nisbatan sezgirlikni kamaytirib, psixologik va emotsional barqarorlikni oshirishi mumkin. bTadqiqot natijalari globalizatsiya va ekologik xavflarning o‘smirlarning ruhiy holatiga ta’siri bo‘yicha ilmiy asos yaratdi, shuningdek, psixologik maslahat va ekologik tarbiya tizimlarini takomillashtirish bo‘yicha amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishga imkon berdi. Shu bilan birga, natijalar o‘smirlarning psixologik va ekologik ongini rivojlantirish hamda globalizatsiya sharoitida ularni qo‘llab-quvvatlash uchun amaliy chora-tadbirlar ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega.

**Xulosa**. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, globalizatsiya jarayoni o‘smirlarning ekologik xavflarga bo‘lgan ruhiy holatiga sezilarli ta’sir qiladi. O‘smirlarning ekologik muammolarga bo‘lgan munosabati, stress va xavotir darajasi, shuningdek, psixologik barqarorlik darajasi globalizatsiya va axborot oqimi bilan chambarchas bog‘liq ekanligi aniqlangan.

Shuningdek, ekologik xavflar o‘smirlarning ruhiy holatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Havoning ifloslanishi, iqlim o‘zgarishi va tabiiy ofatlar kabi omillar yoshlar orasida xavotir va stressni kuchaytiradi. Shu sababli, ekologik tarbiya va

psixologik qo‘llab-quvvatlash tizimlarini rivojlantirish yoshlar salomatligini saqlash va ruhiy barqarorlikni oshirishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuningdek globalizatsiya sharoitida o‘smirlar uchun integratsiyalashgan yondashuvlarni ishlab chiqish zarurligini ko‘rsatadi. Bunday yondashuvlar ekologik ta’lim, psixologik treninglar va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashni o‘z ichiga oladi, bu esa o‘smirlarning ekologik xavflarga nisbatan sezgirligini kamaytiradi va ularning psixologik salomatligini mustahkamlaydi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari globalizatsiya va ekologik xavflarning o‘smirlarning ruhiy holatiga ta’sirini ilmiy asosda tushunishga yordam beradi, shuningdek, psixologik yordam va ekologik tarbiya tizimlarini takomillashtirish bo‘yicha amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishga imkon yaratadi. Tadqiqot natijalari nafaqat ilmiy, balki amaliy jihatdan ham yoshlarning psixologik va ekologik ongini rivojlantirishga xizmat qiladi.

## FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Smith J., Brown L., Adolescents and Environmental Stress in Globalized Society, Journal of Youth Studies, 2022.
2. Johnson P., Ecological Risk Perception and Mental Health in Adolescents, Environmental Psychology Review, 2021.
3. Lee K., Information Overload and Anxiety in Youth under Globalization, International Journal of Adolescent Research, 2020.
4. Martinez R., Globalization and Ecological Education for Adolescents, Journal of Environmental Education, 2021.
5. Ahmed S., Psychological Coping Mechanisms in Ecological Stress for Teenagers, Child and Adolescent Psychiatry, 2022.
6. Chen L., Adolescent Mental Health and Environmental Awareness in Global Context, Psychology and Society, 2023.